

УДК 347.113

С. РИБІНА,
*магістрант спеціальності «Правознавство»
Дніпропетровського університету імені Альфреда Нобеля*

ПРОБЛЕМИ КОЛІЗІЙНОСТІ ЗАКОНОДАВСТВА В ПРАКТИЦІ

Статтю присвячено теоретичному дослідженню колізій у законодавстві України, проблемам вирішення колізій у правовій діяльності. Розглянуто деякі види колізій у господарському, цивільному, земельному та податковому праві. Сформульовано пропозиції щодо способів вирішення колізійності законодавства.

Ключові слова: колізія, колізія норм права, колізійність законодавства, господарське право, цивільне право, земельне право, податкове право.

Постановка проблеми. Проблема законодавчих колізій дуже тісно пов'язана з ефективністю українського законодавства, тому що узгодженість нормативних актів є однією з головних умов їхньої ефективності. Колізії між правовими нормами ведуть до порушення системності правового регулювання і тим самим знижують його ефективність. Законодавчі колізії заважають нормальній, злагодженій роботі правової системи, нерідко порушують права громадян, позначаються на ефективності правового регулювання, стані законності і правопорядку, правосвідомості і правовій культурі суспільства [1, с. 231]. Вони створюють незручності в правозастосовчій практиці, заважають користуванню законодавством пересічним громадянам. Ось чому актуально стоїть питання виявлення причин виникнення колізій та шляхи їх подолання у законодавстві України.

Стан дослідження. Багато вчених вивчають таке явище, як колізії, та багато є таких, хто теоретично вивчає цю проблему. Проте основною проблемою є врегулювання колізійних норм законодавства України на практиці. Тому що внаслідок законодавчої колізії багато соціально незахищених громадян не можуть скористатися своїми правами.

Хоча ці питання й ґрунтовно не досліджувалася, для їх вивчення все ж було створено певну методологічну базу, в основу якої покладено праці таких науковців, як К. Волинка, Н. Давидов, В. Єрьоменко, В. Коваль, В. Копейчиков, В. Криволапчук, О. Майстренко, М. Матузов, А. Мірошніченко, О. Москалюк, О. Подольськи, П. Рабінович, В. Семчук, О. Скакун, С. Теньков, Ю. Тихомиров, Ю. Тодика, І. Толčkова, М. Ус, А. Черданцев, Ю. Шемшученко, О. Ющик та інші.

Метою цієї статті є з'ясування стану проблеми колізійності законодавства на практиці в деяких сферах права, аналіз та дослідження колізійності податкового, земельного, господарського та цивільного права.

Виклад основного матеріалу. Неузгодженість між чинними нормативно-правовими актами, їхнє протиріччя з одного й того самого предмета регулювання, а також суперечність між двома або більше формально чинними нормами права, прийнятими з одного і того ж питання, в теорії права відомі як колізія норм права. Вони є проблемою у багатьох сферах права.

Колізії між загальними положеннями Господарського кодексу України про договори, зобов'язання та відповідальність, з одного боку, і положеннями Цивільного кодексу про

окремі види договорів – з іншого, є окремим, складним видом колізій між названими законодавчими актами. Проте він не досліджувався теоретично, що, зрештою, і зумовило відсутність відповідних наукових рекомендацій [2, с. 59]. За таких умов господарські суди почали фактично вирішувати подібні колізії без опори на наукове підґрунтя. Відповідно, звернення до проблеми наукових основ і способів вирішення зазначених колізій є достатньо актуальним.

Як приклад цієї категорії колізій можливо навести правові норми, встановлені ч. 2 ст. 180 «Істотні умови господарського договору» та ч. 1 ст. 283 «Оренда майна у сфері господарювання» Господарського кодексу. Перша з цих норм установлює, що договір вважається укладеним із моменту досягнення сторонами в передбачених законом порядку й формі згоди з усіх істотних умов. Отже, права та обов'язки сторін договору виникають якраз із цього моменту. Питання щодо господарського договору оренди зовсім інакше вирішується ч. 1 ст. 283 Господарського кодексу. Відповідно до цього законодавчого положення орендодавець не зобов'язується передати майно в користування орендарю, а передає його. Щоб витлумачити слово «передає», слід звернутися до низки положень Цивільного кодексу: ч. 1 ст. 655 «Договір купівлі-продажу»; ст. 717 «Договір дарування»; ч. 1 ст. 731 «Договір ренти»; ст. 744 «Поняття договору довічного утримання («догляду»); ст. 755 «Припинення договору довічного утримання («догляду»); ч. 1 ст. 787 «Договір прокату»; ч. 1 ст. 806 «Договір лізингу»; ч. 1 ст. 1046 «Договір позики» і т. д. Аналіз зазначених законодавчих положень дає підстави стверджувати, що слово «передає» означає, що господарський договір оренди визначається у ч. 1 ст. 283 Господарського кодексу як реальний. Отже, господарський договір оренди є реальним, а права та обов'язки у його сторін виникають не просто з моменту підписання та скріплення цього договору печатками, а після здійснення орендодавцем передачі майна орендарю.

Наведені законодавчі положення по-різному визначають момент набуття орендодавцем та орендарем передбачених законодавством і договором прав та обов'язків. Їхнє одночасне застосування є неможливим через несумісність. Оскільки сфери дії правових норм, установлених цими двома законодавчими положеннями, співвідносяться як рід і вид (сфера дії правової норми, що встановлена ч. 1 ст. 283 Господарського кодексу, не виходить за межі сфери дії правової норми, встановленої ч. 2 ст. 180 цього кодексу), колізії між ними слід вирішувати на користь правової норми, встановленої ч. 1 ст. 283 Господарського кодексу.

Одним із прикладів колізії між господарським та цивільним правом є приклад, наведений В. Ковалем, що полягає в такому [3, с. 72]. Положення про те, що Господарський кодекс установив особливості правового регулювання майнових відносин суб'єктів господарювання, формулюється в ч. 2 ст. 4 «Розмежування відносин у сфері господарювання з іншими видами відносин» цього кодексу. Воно конкретизує положення ч. 2 ст. 9 «Застосування Цивільного кодексу України до врегулювання відносин у сферах господарювання, використання природних ресурсів, охорони довкілля, а також до трудових та сімейних відносин» Цивільного кодексу, відповідно до якого особливості регулювання майнових відносин у сфері господарювання встановлюються законом. Щодо зобов'язань, то абзацом другим ч. 1 ст. 175 «Майново-господарські зобов'язання» Господарського кодексу встановлюється, що «майнові зобов'язання, які виникають між учасниками господарських відносин, регулюються Цивільним кодексом України з урахуванням особливостей, передбачених цим кодексом». Стосовно ж договорів ч. 7 ст. 179 «Загальні умови укладання договорів, що породжують господарські зобов'язання» Господарського кодексу встановлюється, що «господарські договори укладаються за правилами, встановленими Цивільним кодексом України з урахуванням особливостей, передбачених цим кодексом...». Визначається, що «до виконання господарських договорів застосовуються відповідні положення Цивільного кодексу України з урахуванням особливостей, передбачених цим кодексом» (ч. 1 ст. 193 «Загальні умови виконання господарських зобов'язань» Господарського кодексу).

Оскільки Господарський кодекс установлює «особливості» правового регулювання майнових відносин суб'єктів господарювання, до таких особливостей належать і ті правові норми, що встановлені цим кодексом непрямо та виявляються в разі тлумачення за допомогою висновку від протилежного. Відтак, вони підлягають переважному застосуванню

перед конкуруючими нормами, передбаченими Цивільним кодексом, незалежно від того, яким способом останні встановлені та в який спосіб вони виявляються під час тлумачення.

Існування юридичних колізій в земельному праві, на думку А.М. Мірошніченка, є явищем об'єктивним, яке обумовлюється специфікою правового регулювання земельних відносин [4, с. 21].

Велику складність являє собою ситуація, коли дві норми, що знаходяться в колізії, є частково загальними та частково спеціальними одна у відношенні до іншої. Саме таким є співвідношення між ст. 140 («Підстави припинення права власності на земельну ділянку») та 143 («Підстави для примусового припинення прав на земельну ділянку») Земельного кодексу України. Друга стаття з названих містить таку підставу для припинення прав на землю, як «використання земельної ділянки не за цільовим призначенням» (п. «а»), перша – ні. Складність ситуації полягає у тому, що ст. 140 є спеціальною у відношенні до ст. 143 за видом права, що припиняється (право власності), а ст. 143 у відношенні до ст. 140 – за способом припинення права (примусовим).

Лише за допомогою складного системного та цільового тлумачення можна дійти до висновку, що у ст. 143 Земельного кодексу України «вибірково об'єднані підстави, що перелічені у ст. 140 ЗК України (підстави припинення права власності на земельну ділянку) та ст. 141 ЗК України (підстави припинення права користування земельною ділянкою)», тобто «примусове припинення права власності на земельну ділянку може бути тільки у випадках, передбачених ст. 140 ЗК України». Причому не всі представники правової доктрини поділяють такий висновок [5, с.112].

Проте проблема колізійності законодавства поширюється і на інші сфери. Так, на думку М.О. Мацелика, воно безпосередньо є великою проблемою податкового права [6, с. 223].

У Податковому кодексі (ПК) порядок отримання інформації органами Державної податкової служби є, м'яко кажучи, недосконалий і потребує негайного доопрацювання, оскільки кількість колізій у цій частині ПК створить гострі проблеми правозастосування.

Податковий Кодекс, крім загальних правил, містить також окремі додаткові норми, що значно розширюють перелік підстав податкового вторгнення в життєдіяльність платників податків. Так, ст. 73 ПК обмежує перелік підстав для витребування документів податковою, а згідно з п. 20.1.6 ст. 20 цей список не обмежений.

На думку законодавців, керуючись п. 4.1.4 ст. 4 ПК, яка закріплює презумпцію правомірності рішень платника у випадках, якщо законодавство допускає множинне тлумачення прав і обов'язків платника або контролюючого органу, ст. 73 все-таки обмежує органи державної податкової служби в праві вимагати документи та інформацію, встановлюючи порядок і підстави для цього.

Крім того, в кодексі не зазначено про ще один контролюючий орган – Державну митну службу, яка не може посилатися на зазначені статті у разі затребування документів у платників.

Податкове законодавство України ґрунтується на принципі презумпції правомірності рішень платника податку, згідно з яким, у разі, якщо норма закону чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі закону, або коли норми різних законів чи різних нормативно-правових актів допускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу, пп. 4.1.4 п. 4.1 ст. 4 Кодексу, рішення приймається на користь платника податків.

Роз'яснення з цього приводу надало й Міністерство юстиції України у відповідному листі, у якому зазначено, що відповідно до п. 56.21 ст. 56 Кодексу, у разі якщо норма цього Кодексу чи іншого нормативно-правового акта, виданого на підставі цього Кодексу, або коли норми різних законів чи різних нормативно-правових актів, або коли норми одного і того ж нормативно-правового акта суперечать один одному і допускають неоднозначне (множинне) трактування прав та обов'язків платників податків або контролюючих органів, внаслідок чого є можливість прийняти рішення на користь як платника податків, так і контролюючого органу, рішення приймається на користь платника податків [7].

Висновки. Таким чином, у пошуках відповіді на питання про спосіб вирішення господарських та цивільних колізій слід звернути увагу на дві думки, сформульовані авторами

методології тлумачення нормативно-правових актів. По-перше, на думку про те, що колізії між правовими нормами поділяються на сумісні та несумісні між собою. По-друге, конструктивною видається й позиція, згідно з якою колізії між правовими нормами, одна з яких є несумісною з іншою, слід вирішувати за допомогою правила про неможливість застосування правової норми, що виявляється за допомогою висновку від протилежного, всупереч іншим правовим нормам [8, с. 244; 409].

Підсумовуючи сказане, необхідно зазначити, що для ефективного вирішення колізій у податковому законодавстві України слід виконувати, зокрема, таке: підвищити ефективність законотворчої діяльності законодавчого органу; проводити правову експертизу усіх без винятку законопроектів з метою недопущення їх невідповідності Конституції та законам; доопрацювати Податковий кодекс.

Список використаних джерел

1. Матузов Н.И. Коллизия в праве: причины, виды и способы разрешения / Н.И. Матузов // Правоведение. – 2000. – № 5 – С. 225–244.
2. Ющик О. Господарський кодекс України: реальність чи видимість? / О. Ющик, В. Ільченко // Віче. – 2005. – № 9. – С. 59–61.
3. Коваль В. Вирішення колізій між загальними положеннями Господарського кодексу про договори, зобов'язання та відповідальність і положеннями Цивільного кодексу про окремі види зобов'язань / В. Коваль // Віче. – 2011. – № 18. – С. 70–85.
4. Мірошніченко А.М. Колізії в правовому регулюванні земельних відносин / А.М. Мірошніченко. – 2-ге вид., перероб. і допов. – К.: Алерта; кнт; ЦуЛ, 2010. – 270 с.
5. Ільків Н.В. Право на забудову земельної ділянки як баланс приватних та публічних інтересів / Н.В. Ільків // Поєднання публічно-правових та приватно-правових механізмів регулювання господарських відносин: матер. Всеукр. наук.-практ. конфер. (19–20 жовтня 2007 року, м. Івано-Франківськ). – Івано-Франківськ: ВОНР та РВД ПЮІ ЛьвДУВс, 2007. – С. 224–230.
6. Мацелик М.О. Колізії в податковому законодавстві України / М.О. Мацелик // Науковий вісник Національного університету ДПС України (економіка, право). – 2009. – № 1(44) – С. 220–226.
7. Щодо роз'яснення з питань вирішення колізій у податковому законодавстві та в межах компетенції: Лист Міністерства Юстиції України від 12.04.2012 № 189-0-2-12/8.2-1 [Електронний ресурс] // Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/v0189323-12>
8. Науково-практичний коментар до Цивільного законодавства України: в 4 т. Т. 4. – Методологія тлумачення нормативно-правових актів. – К.: Юридична книга, 2008. – 848 с.

Стаття посвячена теоретическому исследованию коллизий в законодательстве Украины, проблемам разрешения коллизий в правовой деятельности. Рассмотрены некоторые виды коллизий в хозяйственном, гражданском, земельном и налоговом праве. Сформулированы предложения относительно способов решения коллизионности законодательства.

Ключевые слова: коллизия, коллизия норм права, коллизионность законодательства, хозяйственное право, гражданское право, земельное право, налоговое право.

The article is devoted to the theoretical study of collisions in the Ukrainian legislation, resolution of collision problems in legal activities. Consider some types of collisions in the economic, civil, land and tax law. Proposals on how to solve legislation's collisions.

Key words: conflict, conflict of law, commercial law, civil law, land law, tax law.

Одержано 3.03.2015.